

1. Волинець Л.С. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Л.С.Волинець, Л.П.Гурковська, І.В.Савчук –К.: К.І.С., 2011–132 с.

2. Джужа А.О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканності дитини : монографія / НАВС. – К., 2013. –193 с.

3. Проблеми насильства над дітьми / URL: <http://familytimes.com.ua>.

Кришевич Ольга Володимирівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА БУЛІНГ ЯК РІЗНОВИД КАТУВАНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Однією з найпоширеніших проблем у дитячому середовищі сьогодні є булінг, який прийнято розглядати як небажану агресивну поведінку дітей шкільного віку, що призводить до цькування дитини іншою дитиною або групою дітей з метою приниження, залякування та демонстрації сили. Булінг у середовищі неповнолітніх виявляється через фізичне або психологічне насильство пережите дітьми з боку інших дітей. Булінг як негативне явище вивчалось в першу чергу з точки зору психології та педагогіки. І лише віднедавна на це явище почали звертати увагу юристи. Сьогодні в Україні проблема булінгу отримала законодавче «визнання» із закріпленням поняття булінгу, ознак цього явища, визначення заходів запобігання та суб'єктів запобігання, а також відповідальності за булінг. 19 січня 2019 року набув чинності Закон України від 18.12.2019 року № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». Таким чином, булінг – це насильство, що має умисний характер і проявляється, як правило, у тривалих, неодноразово повторюваних діях фізичного та/або психічного характеру з боку особи або групи осіб, які володіють певними перевагами (фізичними, адміністративними, психологічними тощо), вчинюваних з певною, визначеною метою (залякати, покарати за вчинення якогось діяння тощо). Можуть бути: це

систематичні глузування, що відображають особливості зовнішнього вигляду або особистості потерпілих; псування їх особистих речей, заштовхування під парту, вимагання грошей; відверті знущання, що принижують почуття людської гідності. Найчастіше жертвами булінгу стають діти, які мають: фізичні вади – носять окуляри, поганочують, мають порушення опорно-рухового апарату, фізично слабкі; особливості поведінки – замкнуті чи імпульсивні, невпевнені, тривожні; особливості зовнішності – руде волосся, веснянки, відстовбурчені вуха, незвичну форму голови, надмірну худорлявість чи повноту; недостатньо розвинені соціальні навички: часто не мають жодного близького друга, краще спілкуються з дорослими ніж з однолітками; страх перед школою: неуспішність у навчанні часто формує у дітей негативне ставлення до школи, страх відвідування певних предметів, що сприймається навколишніми як підвищена тривожність, невпевненість, провокуючи агресію; відсутність досвіду життя в колективі («домашні» діти); деякі захворювання: заїкання, дислалія (порушення мовлення), дисграфія (порушення письма), дислексія (порушення читання); знижений рівень інтелекту, труднощі у навчанні або навпаки високий інтелект, обдарованість, видатні досягнення; слабо розвинені гігієнічні навички (неохайні, носять брудні речі, мають неприємний запах).

Науковцем А. Король проаналізовано такі ознаки булінгу:

1. Емоційне приниження, що має вербальні і невербальні способи вираження. Вербальні представлені негативно забарвленими висловлюваннями, використанням підвищеного тону, криком, звинуваченням у помилках, приниженням здобутків і досягнень людини. Невербальні способи – це зневажливий погляд, мовчазне засудження, образливі жести тощо.
2. Тривалість емоційно образливої і принизливої поведінки. Жертви булінгу визнають, що навіть, якщо неприйняття і несхвалення висловлюється у відносно м'якій формі, але впродовж тривалого періоду, виникає відчуття заганяності та відсутності виходу.
3. Непривітна і недовірлива поведінка також класифікується як булінг.
4. Втручання у приватне життя людини.
5. Якщо наслідком агресивного, негативного ставлення до людини є погіршення психологічного і фізичного стану цієї людини, то така поведінка визначається як булінг.
6. Якщо агресор має намір завдати шкоду іншій людині, або дозволяє чи сприяє, щоб ця людина пережила травмувальні події, ця поведінка є булінгом.
7. Агресор займає вище

становище ніж його жертва і відповідно 16 дозволяє собі дії, що принижують гідність і завдають моральної або фізичної шкоди іншій людині [3, с. 15].

Найпоширенішими *формами* булінгу є: словесні образи, глузування, обзивання, погрози; образливі жести або дії, наприклад, плювки; залякування за допомогою слів, загрозливих інтонацій, щоб змусити жертву щось зробити чи не зробити; ігнорування, відмова від спілкування, виключення із гри, бойкот; вимагання грошей, їжі, речей, умисного пошкодження особистого майна жертви; фізичне насилля (удари, щипки, штовхання, підніжки, викручування рук, будь-які інші дії, які заподіюють біль і навіть тілесні ушкодження); приниження за допомогою мобільних телефонів та інтернету (СМС-повідомлення, електронні листи, образливі репліки і коментарі у чатах і т.д.), поширення чуток і пліток. Класифікації булінгу дозволяє виділити наступні його *види*: – *Фізичний* булінг (дії агресивного характеру (побиття, штовхання, стусани, удари, побої). – *Соціальний* булінг (створення напруженої атмосфери для навчання з метою формування зверхнього ставлення групи, навіть вчителів чи персоналу школи, до жертви, бойкот, ізоляція, переслідування). – *Вербальний* булінг (погрози, приниження, насміхання, ворожа міміка та жестикуляція, образливі прізвиська). – *Економічний* булінг (відбирання грошей і речей, пошкодження особистого майна). – *Сексуальний* булінг (принизливі жести, жарти сексуального характеру, змушування до певних негативних дій, зйомки в переодягальнях). – *Кібербулінг* (розсилання повідомлень, зображень, фото-, відеоматеріалів агресивного та образливого характеру, зламування паролів до особистих поштових скриньок чи акантів, пошкодження персональних даних, агресивна поведінка в чатах, соціальних мережах, а також за допомогою мобільного зв'язку). *Ознаки* булінгу: 1) умисність вчинення діянь; 2) довготривалість або/та систематичність (повторюваність) діянь; 3) колективний характер; 4) наявність рольової структури; 5) агресивність; 6) дисбаланс сил між жертвою та агресором; 7) булінг є поведінкою; 8) має особисту мету; 9) не має ознак самозахисту. Варто також відзначити, що булінг має своїм першочерговим завданням отримати перевагу, лідерство чи самоутвердитись в певній соціальній групі. Насильство не є самоціллю для агресора, а лише засобом досягнення цілі.

У чинному Кримінальному кодексі (далі – КК) України відповідальність за цей злочин встановлено у статті 127

«Катування» (розділ II «Злочини проти життя та здоров'я особи» його Особливої частини), тому цей склад кримінального правопорушення є нормативно-правовою (законною) підставою кримінальної відповідальності. Так, відповідно до КК України, катування – це умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб [4]. Щоб проаналізувати булінг з позицій кримінального права, дослідити особливості кваліфікації даного виду поведінки як катування, спочатку окреслемо кримінально-правову характеристику катування. Основним безпосереднім об'єктом катування є здоров'я, а додатковим обов'язковим – воля, честь і гідність особи. З об'єктивної сторони характеризується: 1) діями – нанесенням побоїв, мученням або іншими насильницькими діями; 2) наслідками у виді заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання; 3) причинним зв'язком між вказаними діями і наслідками. Суб'єкт катування – загальний, фізична осудна особа 16 років. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 127 КК України, характеризується прямим умислом і хоча б однією спеціальною метою з чотирьох, зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 127 КК України: 1) примусити потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у т. ч. отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання; 2) покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним чи іншою особою або у скоєнні яких він чи інша особа підозрюється; 3) залякати його чи інших осіб; 4) дискримінувати його чи інших осіб. Катування, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, кваліфікується за ч. 2 ст. 127 КК. Заподіяння під час катування тілесних ушкоджень утворює сукупність злочинів, передбачених ст. 121, 122 або 125, 127 КК. Якщо внаслідок катування настала смерть потерпілого, то вчинене кваліфікується за ст. 115 або за ст. 119 і 127 КК.

Щоб проаналізувати взаємозв'язок булінгу і катування спочатку порівняємо обидва явища. По-перше, дії при булінгу дуже схожі, а іноді можуть бути й ідентичними до тих дій, які вчиняються при катуванні (завдання ударів по тілу, що спричиняє

фізичний біль, застосування або погроза застосування поліетиленового пакета для позбавлення можливості дихати, різні посягання на статеву недоторканість особи, придушування, обливання холодною водою, нацьковування собак, примушування їсти неїстівні речовини). Також означені дії завжди супроводжуються сильним стресом, почуттям нестримного жаху та здатні принизити особу, зламати її морально. По-друге, в кожному із випадків обов'язково настають наслідки у формі сильного фізичного болю та/або жорстокого морального страждання. По-третє, в обох випадках виступають суб'єкти-агресори, які з метою досягнення своєї мети вчиняють щодо іншої особи дії у формі вербального, фізичного чи емоційного знущання. Булери відчувають сильну потребу панувати й підпорядковувати собі інших учнів, переслідуючи власні цілі; вони імпульсивні й легко шаленіють; часто зухвалі та агресивні у ставленні до дорослих (передусім батьків і вчителів); не виявляють співчуття до своїх жертв. По-четверте, і булер, і суб'єкт катування усвідомлюють, що їх дії не відповідають загальноприйнятим у суспільстві правилам поведінки і є навмисними та суспільно небезпечними. Таким чином, булінг фактично переростає у катування із наявністю усіх ознак складу цього злочину, за винятком суб'єкта, а діти-булери до 16 років, які вчинили дії, що утворюють склад катування, не несуть кримінальної відповідальності за ст. 127 КК України, оскільки ч. 2 ст. 22 КК України цей злочин не передбачено у переліку тих, кримінальна відповідальність за які настає з чотирнадцяти років і особа віком від 14 до 16 років, яка вчинила насильницькі дії з метою передбаченою ч. 1 ст. 127 КК України, то, за наявності для цього підстав, вона може підлягати відповідальності за ст. ст. 121, 122, 296 КК України. З огляду на наявну в Україні практику, найчастіше дії булерів кваліфікуються як хуліганство (ст. 296 КК України). Якщо ж вони здійснюють свої неправомірні дії через мережу Інтернет (кібербулінг), то за погрози іншим дітям в інтернеті відповідальність несе власник того комп'ютера, з якого було поширено неправдиву інформацію або залякування.

Підводячи підсумок, пропонуємо розглядати окремі прояви булінгу, як різновид катування серед неповнолітніх, оскільки це негативна агресивна поведінка умисного характеру, яка має високий ступінь суспільної небезпеки. З огляду на спільність ознак таких діянь та особливу загрозу для життя, здоров'я, волі, честі та гідності особи як благ, які перебувають в

Україні під кримінально-правовою охороною, окремі прояви булінгу можуть підпадати під ст. 127 КК України і кваліфікуватись як катування. Тому, вважаємо необхідним знизити вік кримінальної відповідальності до 14 років суб'єкта злочину щодо ст. 127 КК України. Адже, закріплення такої відповідальності у КК України могло б стати одним із засобів запобігання та протидії катуванню, а також і булінгу, оскільки у 14 років особа, яка вчиняє дії, які утворюють об'єктивну сторону катування, зокрема нанесення побоїв, мучення або інші насильницькі дії; що спричиняє наслідки у вигляді заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання, цілком усвідомлює суспільну небезпечність свого діяння та наслідків.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Український інститут дослідження екстремізму. Дослідження «Стоп шкільний терор. Профілактика та протидія булінгу»: URL: <http://uire.org.ua/wpcontent/uploads/2017/11/Doslidzhennya-buling.pdf>.
3. Король А. Причини та наслідки дослідження явища булінгу. Відновне правосуддя в Україні. 2009. № 1–2. С. 12–17.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2018. – 1064 с.

Левчук Роман Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук ***Симоненко Н. О.***

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ДИТИНИ ВІД НАСИЛЬСТВА

Насильство щодо дітей не обмежуються певною політичною чи економічною системою. Цій проблемі пріоритетну увагу приділяє вся світова спільнота. Хоча проблеми насильства щодо дітей сьогодні прикро вражає, проте жорстокість та насильство у поводженні з дітьми стає дедалі